

Miből lesz a terrorista?

**Alan B. Krueger: What Makes a Terrorist. Economics and the Roots of Terrorism
Lionel Robbins Lectures, Princeton University Press, Princeton, NJ.
2007, 180 oldal**

A Princeton Egyetem közgazdaságtan professzora, Alan B. Krueger korunk egyik legfontosabb témájával foglalkozik, a terrorizmus okait és következményeit kutatja. Eredeti kutatási területe az oktatás gazdaságtana volt, így amikor 2005 tavaszán felkérték, hogy szűk egy évvel később adjon elő a London School of Economics Lionel Robbins nevét viselő előadássorozatán, a szervezők eleinte ilyen témájú előadásokat vártak tőle. Azonban 2005. július 7-én Anglia elszenvedte történetének egyik legvéresebb terrortámadását, a londoni metró- és buszrobbantásokat. Ez megváltoztatta a szervezők véleményét a témáról, és nagyban megnövelte az előadások iránti érdeklődést. Így 2006. február 21-e és 23-a között Krueger három napon keresztül a terrorizmussal kapcsolatos fő eredményeit ismertette a londoni előadásain. Ezeknek az előadásoknak a szerkesztett változata látott napvilágot ebben a könyvben.

A legbefolyásosabb politikusok körében elterjedt az a nézet, hogy a terrorizmus elsősorban gazdasági okokkal magyarázható, a szegénység és a kilátástalanság az, ami terroristává tesz egyeseket, és ráveszi őket arra, hogy ártatlan embereket öljenek. Így a terror ellen a legjobban úgy lehet harcolni, ha felszámoljuk a szegénységet és az iskolázatlanságot. Krueger többek között George és Laura Busht, Tony Blairt és James Wolfensohnt idézi, de folytathatnánk a sort, nagyon sok helyen lehet találkozni ezzel a véleménnyel. A szerző tüzetesebben megvizsgálta ezt a kérdést, és – megelőlegezve legfontosabb eredményét – arra a következtetésre jutott, hogy az adatok egyáltalán nem támasztják alá ezt a széles körben elterjedt nézetet. A terrorcselekmények elkövetői általában iskolázottabbak és gazdagabbak, mint annak a társadalmi környezetnek a tagjai, ahonnan érkeztek. Ráadásul a legtöbb terrorista nem is a legszegényebb országokból származik.

A könyv az eredeti előadássorozatnak megfelelően épül fel. Egy rövid bevezetőt a három előadás szerkesztett változata követ, majd az utolsó oldalakon helyet kaptak a hallgatóság által feltett kérdések, valamint Krueger válaszai is. Mivel a londoni előadások és a könyv megjelenése között eltelt majdnem egy év, az újabb eredmények is bekeverültek a könyvbe, de igazán lényegesen nem változtatott a szerző.

Mi jellemzi a terrorcselekmények elkövetőit, a terrororganizációk tagjait és támogatóit? Közrejátszanak-e a gazdasági okok (szegénység, iskolázatlanság) abban, hogy valaki terroristává válik? E kérdéseket feszegeti az első előadás, amely alapvetően két részre osztható.

Egyrészt különböző közvélemény-kutatások eredményeit ismerhetjük meg, amelyek a terrorizmussal szembeni hozzáállást vizsgálták. A Jordániában, Marokkóban, Pakisztánban és Törökországban folytatott vizsgálatok azt mutatták, hogy sehol sem a legiskolázatlanabbak azok, akik a leginkább igazolhatónak tartják a terrorcselekményeket, hanem vagy a közép- vagy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők. Ugyanez – igaz, kevésbé látványosan, de – igaz a jövedelmi helyzetre is, nem a legszegényebbek támogatják legnagyobb arányban a terrorizmust (25–26. o.). Ugyanerre a kérdésre Palesztinában a középfokú végzettséggel rendelkezők válaszoltak a legnagyobb arányban igenel, a támogatók aránya az analfabéták között volt a legkisebb (27. o.). Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni: az analfabéták között messze a legnagyobb azoknak az aránya,

akik nem adtak egyértelmű választ – az is elképzelhető, hogy (félelemből, bizalmatlanságból) a kevésbé iskolázottak kisebb arányban válaszolnak őszintén a kérdésre.

Másrészt a kérdés megválaszolásához a bizonyítottan terrorista személyek körülményeit is elemzi a szerző. Egyrészt megállapítja, hogy a Hezbollah elhunyt katonái átlagosan iskolázottabbak, mint a teljes libanoni lakosság (36. o.). A palesztin öngyilkos merénylők adatai is azt mutatják, hogy kisebb köztük a szegények aránya, mint a palesztin társadalom egészében, és majdnem mindegyikük rendelkezett legalább középfokú végzettséggel (34. o.). Ezzel kapcsolatban viszont azt kell megjegyezni (ahogy ezt Krueger is megteszi), hogy az öngyilkos merénylők minden bizonnyal egy válogatott társaság, hiszen a terrrorszervezetek nyilván minél inkább biztosra akarnak menni, amikor megszerveznek egy ilyen terrorcselekményt. Vagyis „legjobbjaikra” bízzák a merénylet végrehajtását, azonban egyáltalán nem biztos, hogy a szervezet többi tagja is ilyen jól képzett.

Krueger a terrorizmust a szavazáshoz hasonlítja abban az értelemben, hogy nem feltétlenül azok vesznek részt benne, akik idejének kicsi az alternatív költsége, vagyis akik gyenge jövedelemszerző képességgel rendelkeznek (így a terrorizmus nem az egyszerű bűnözéshez hasonlítható). Véleménye szerint a jobb módúak azok, akik – bár nagyobb az ezzel feláldozott hasznuk – több időt, energiát fordítanak álláspontjuk képviselésére, amelynek demokratikus formája a szavazás, erőszakos megnyilvánulása pedig például a terrorizmus. Ez az elképzelés rokonítható a Maslow-féle szükséglethierarchiával. A szegényebbek az alapvető szükségleteik kielégítésére törekszenek, emiatt „nem érnek rá” magasabb rendű politikai célokkal törődni, míg azok, akik nem szenvednek szükségletet az elemi szükségletek terén, fontosnak tartják ezeket a célokat is, és egyes esetekben terrorcselekményekkel próbálják elérni őket.

A második előadásban Krueger az egyénről áttér az országokra. Ebben a részben az a fő kérdés, hogy milyen országok adnak az átlagosnál több terroristát, vajon szegényebbek-e ezek az országok, vagyis gazdasági problémák okozzák-e a terrorizmust. A szerző arra az eredményre jut, hogy nem elsősorban a rossz gazdasági helyzet a terrorizmus oka, hiszen sok esetben gazdag országok szülőttei válnak terroristává. Ezzel szemben az igazán fontos tényező a polgári szabadságjogok léte, illetve nemléte. Azokban az országokban, ahol a tiltakozás demokratikus formái (gyülekezési jog, szólásszabadság) erősen korlátozottak, az emberek számára természetessé válnak más, erőszakos módszerek, például a terrorizmus.

Érdekes megemlíteni azt a definíciós nehézséget, hogy mikor tekinthetünk egy terrorcselekményt nemzetközinek, illetve mikor belföldinek. Alapvetően érthető az a megkülönböztetés, hogy akkor nemzetközi egy terrorcselekmény, ha a célország (amelynek állampolgárait támadják) más ország, mint ahonnan az elkövető származik. Valójában azonban már akkor nemzetközi problémáról van szó, ha akár csak egy külföldi sérültje van egy robbantásnak, hiába a hazai áldozatok vannak többségben.

Érdekes adat, hogy az esetek 62 százalékában az áldozatok és az elkövetők vallása különböző. Főleg azért, mert ha véletlenszerűen választunk két embert a Földről, 77 százalék annak a valószínűsége, hogy különböző vallásúak (71. o.). Viszont nyilván jóval kisebb ez a valószínűség, ha egy adott társadalomból, adott országcsoportból kerülnek ki a választottak (ami nagyjából azt mutatná, hogy milyen valószínűséggel találkozunk egy bizonyos vallású ember más vallásával). Ha ezeket a valószínűségeket ismernénk, jobban meg tudnánk állapítani, milyen szerepe van a vallási különbségeknek a terrorcselekmények célpontjainak kiválasztásában.

Ezt követően a terroristák anyaországának és a célpontoknak a jellemzőit vizsgálja Krueger. Az országok gazdasági helyzete nem igazán meghatározó abban a tekintetben, hogy hány terroristát adnak. Megközelítően ugyanannyi terrorista származik a legszegényebb, mint a leggazdagabb országokból. Ezzel szemben a politikai szabadságjogok egyértelműen meghatározók. Azokból az országokból származik a legtöbb terrorista, ame-

lyekben az állampolgárok szabadságjogai sérülnek. Az oktatás szerepe teljesen semleges, egyáltalán nem állítható, hogy az alacsonyan iskolázott társadalmak adnának több terroristát. A célpontországok jobban körülhatárolhatók: a nagy jövedelmű, többnyire a demokratikus jogokat biztosító államok (ha egy szegény országban történik is a terrorcselekmény, sokszor egy gazdag ország nagykövetsége, szállodája stb. a célpont).

Ez a kérdés természetesen azért fontos, mert rávilágít: nem helytálló az a közkezdvelt nézet, hogy a gazdasági segítségnyújtással vagy az oktatás támogatásával visszaszorítható a terrorizmus. Azt viszont mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy ezek a támogatások hozzájárulhatnak a szabadságjogok bővüléséhez. Itt megint csak arról van szó, hogy ha az embereknek nem az alapvető szükségleteik kielégítésére kell fordítani minden energiájukat, akkor már fontosnak tartják a polgári szabadságjogok birtoklását is. Ez pedig hozzájárulhat a terrorizmus visszaszorulásához is.

A harmadik előadás a terrorizmus következményeivel foglalkozik. Egyrészt a gazdasági következményeket, másrészt a pszichológiai és politikai következményeket vizsgálja Krueger. A terrorcselekményeknek rövid távon jelentős hatásai vannak az emberek gazdasági magatartására, ami tetten érhető a tőzsdék viselkedésén is. A terrorcselekményeket követő napokat követő visszaeséseknek a kumulált hatása az Egyesült Államok esetében több száz millió dolláros veszteség is lehet, azonban még ez is elhanyagolható a teljes amerikai GDP-hez képest. A terrorcselekményeknek mérhető pszichológiai hatásai is vannak, azonban ezek is csak rövid távon érvényesülnek. A politikai hatások között egyértelmű példákat is találhatunk, például a madridi és londoni robbantások érezhetően befolyásolták a spanyol és angol belpolitikát, beleértve a választási eredményeket is. Érdekességként megemlíthető, hogy a republikánus amerikai kormányzatok támogatottsága a múltban mindig megnőtt a terrorcselekményeket követően.

A terrorcselekmények – bár kétségtelenül komoly problémát jelentenek – korántsem tekinthetők az emberekre leselkedő legnagyobb veszélynek. Nem csak a hagyományos halálokok (betegségek, autóbaleset stb.) valószínűsége sokkal nagyobb, mint a terrorizmusé, hanem például a légi balesetek vagy a villámcsapások is több ember halálát okozzák, mint a terrorcselekmények (139. o.). A médiának is köszönhetően azonban nagy figyelmet kap a terrorizmus: a szeptember 11-ei események másnapján az amerikaiak 83 százaléka legalább négy, 49 százaléka legalább nyolc órát televíziózott (133. o.). A médiaérdeklődés egyébként a terrorcselekmények időzítését is befolyásolja: a legtöbb terrorcselekményt a reggeli és az esti órákban követik el, amikor a legkönnyebben kerülhet be a hírekbe, és a legnagyobb terjedelemben foglalkozhatnak vele (136. o.).

Összességében elmondható, hogy Krueger könyve nagyon érdekes témát boncolgat, a három előadás a terrorizmus okainak és következményeinek különböző szempontjait vizsgálja. Amennyire lehetséges (hiszen az adatokban komoly bizonytalansággal és pontatlansággal kell számolni), Krueger a lehető legalaposabb és módszertanilag mindenképpen korrekt. Stílusa kitűnő, a szakmai pontossága mellett a laikusok számára is érthető, követhető a gondolatmenete, a mondanivalója. Adatai egyáltalán nem támasztják alá a vezető politikusok és véleményformálók által hangoztatott nézetet a terrorizmus okairól. Ez pedig azt is jelenti, hogy érdemes lenne újragondolni a terrorizmus elleni küzdelem lépéseit, például az oktatásban való részvétel ösztönzése helyett a hangsúlyt az oktatás tartalmára kéne helyezni. Persze mindezzel együtt is fontos a gazdasági-társadalmi segítségnyújtás a szegényebb országoknak, de azt tudni kell, hogy ez valószínűleg önmagában nem orvosolja a terrorizmus problémáját.

Németh András Olivér